

ARAB TILIDA FE'L MAYILLARI

Axborot Texnologiyalari va Menijment Universiteti o'qituvchisi

A. To'xtayev

Anotatsiya Mazkur maqolada arab tilining asosiy grammatik qoidalaridan biri bo'lgan fe'l mayillari nosibalar batafsil tahlil qilinadi. Xususan, mudori' fe'lining to'rtta asosiy mayli – marfu', mansub, majzum va amr mayllari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Ularning shakllanishi, ishlatilishi, grammatik qoidalari va misollar orqali arab tilidagi fe'llarning ijtimoiy-lingvistik ahamiyati yoritiladi. Maqola zamonaviy o'qitish usullariga asoslanib, fe'l mayillarining arab adabiyoti va nutqdagi o'rnini aks ettiradi.

Kalit so'zlar: Fe'l mayillari, mudori' fe'l, marfu' mayli, mansub mayli, majzum mayli, amr mayli, arab grammatikasi, harakatlar, jism, amr, raf', nasb.

Kirish Arab tili grammatikasi murakkab va boy tuzilishga ega bo'lib, unda fe'llar tilning markaziy unsuri hisoblanadi. Fe'l mayillari mudori' hozirgi-kelajak zamon fe'lining o'zgarishi orqali yasaladi va jumla tuzilishida muhim rol o'ynaydi. Bu mayllar raf', nasb, jazm va amr mayllari deb atalib, arab tilini o'rganuvchilar uchun asosiy qoidalardir. Ushbu maqolada ushbu mayllarning har biri haqida batafsil to'xtalib, ularning qo'llanilishi va misollarini ko'rib chiqamiz.

Asosiy qism Marfu' mudori' fe'lining asosiy va odatiy holati bo'lib, fe'l oxiridagi harakat damma u bilan belgilanadi. Bu mayl fe'l jumlaning boshida yoki shartsiz holda kelganda ishlatiladi. Marfu' maylida fe'llar lirik va oddiy nutqda keng qo'llaniladi. Masalan, “يكتب Yaktubu” yozayapti – bu yerda “yaktubu” fe'li marfu' maylda bo'lib, oxirgi harakat damma bilan belgilanadi. “Yadrusu at-tullabu” talabalar o'qiydi. Bu mayl arab adabiyotida, ayniqsa, hikoya va she'rlarda, hodisalarni tasvirlash uchun ishlatiladi.

Mansubotlar mudori' fe'lining ikkinchi holati bo'lib, fe'l oxiridagi harakat fatha “a” bilan belgilanadi. Bu mayl fe'l oldidan nasb yuklamalari “adovat an-nasb”

kelganda paydo bo'ladi. Masalan, “أن - an” “ki”, “لن -lan” hech qachon, “كـ-kay” uchun kabi yuklamalar fe'lni mansub qiladi. Mansub mayli ko'pincha istak, shart yoki sababni ifodalash uchun ishlatiladi. Arab tilida bu mayl jumlaning murakkab tuzilishida muhim, chunki u fe'lni boshqa qismlarga bog'laydi.

Mansub maylida fe'llar istak yoki shartni bildiradi. Masalan, “أن يكتب An yaktuba” u yozsin – bu yerda “yaktuba” fe'li mansub maylda, oxirgi harakat fatha bilan. Yana bir misol: “لن يذهب Lan yazhaba” u hech qachon ketmadi. Bu mayl arab she'riyatida, ayniqsa, ma'rifatparvar she'rlarda, kelajak haqidagi fikrlarni ifodalash uchun qo'llaniladi.

Majzum mudori' fe'lining uchinchi holati bo'lib, fe'l oxiridagi harakat sukun bilan belgilanadi yoki oxirgi harf vov, yo, alif kabi illat harf bo'lganda tashlab yuboriladi. Bu mayl jazm yuklamalari oldidan kelganda paydo bo'ladi. Masalan, “لم lam”, “لا la”, “إن in” kabi yuklamalar fe'lni majzum qiladi. Majzum mayli ko'pincha shart, inkor yoki buyruqni ifodalaydi va arab grammatikasida “kesik” mayl deb ataladi.

Majzum maylida fe'llar shart yoki inkor uchun ishlatiladi. Masalan, “لم يكتب Lam yaktub” u yozmadi – bu yerda “yaktub” fe'li majzum maylda, oxirgi harakat sukun bilan. Yana bir misol: “إن يكتب ينجح In yaktub yanjah” agar yozsa, muvaffaqiyatga erishadi. Bu mayl arab adabiyotida, ayniqsa, diniy va falsafiy matnlarda, shartli jumalalarni shakllantirish uchun muhim. “لم يبقى الظلم أبدا” zulm abadiy qolmaydi kabi jumalalarda ko'rishimiz mumkun.

Amr mayli mudori' fe'lining to'rtinchi holati bo'lib, u maxsus shaklda – fe'l ildizidan buyruq shakli yaratiladi. Bu mayl faqat ikkinchi shaxs (sen/siz) uchun ishlatiladi va oxirgi harakat sukun yoki maxsus o'zgarishlar bilan belgilanadi. Amr mayli buyruq, iltimos yoki taklifni ifodalaydi. Arab tilida bu mayl nutqda va adabiyotda buyruq berish uchun asosiy vositadir.

Amr maylida fe'llar buyruq bildiradi. Masalan, “اكتب Uktub” yoz – bu yerda “uktub” fe'li amr maylda. Yana bir misol: “اذهبوا Izahabuu” boringlar. Bu mayl arab

she'riyatida, ayniqsa, diniy she'rlarda, chaqiriq uchun qo'llaniladi. Masalan, “قفا نېكي”
”من ذكرى حبيب و منزل” tur.

Xulosa

Marfu‘, mansub, majzum va amr mayllari arab tilining grammatik poydevorini tashkil etib, tilning boyligini ta'minlaydi. Ular nafaqat o'z zamonasining lingvistik muammolarini ochib berdi, balki kelajak avlodlar uchun yo'l-yo'riq ko'rsatib, arab grammatikasida uyg'onish va islohotlarning asosini yaratdi. Ularning qoidalari bugungi kunda ham katta ahamiyatga ega. Tilni yuksaltirishda grammatikaning o'rni, fe'llarning to'g'ri ishlatilishi va jumla tuzilishiga bo'lgan intilish kabi masalalar bugungi kunda ham dolzarbdir. Ular berilgan misollar, qoidalar va tushuntirishlar yosh avlod uchun qimmatli darsdir, chunki ular til huquqlari, tenglik va ozodlikka bo'lgan ehtiromni tarbiyalaydi. Marfu‘ mayli jumla asosini targ'ib qilgan bo'lsa, mansub mayli istak g'oyalarini ilgari surdi. Majzum mayli esa arab tilida shartlarni yuksaltirishda kashshof bo'ldi. Bu to'rtta maylning qoidalari yosh avlodni faqat arab tilida emas, balki butun jahon miqyosida yetuk tilshunoslar qilib tarbiyalashga xizmat qiladi. Ularning qoidalari bugungi yoshlarda ma'rifat, til huquqlari, tenglik va milliy g'urur tuyg'ularini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Халидов Б.З., “Учебник арабского языка”, Ташкент, “Ўқитувчи”, 1985 г.
2. Ковалев А.А., Шарбатов Г.Ш. “Учебник арабского языка”, Москва, “Восточная литература” РАН, 1998 г.
3. Н.И. Иброхимов, М. Юсупов “Араб тили грамматикаси”, 1,2 жилдлар, Тошкент, “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 1997-2002
4. Абдужабборов А. «Араб тили дарслиги», Тошкент, 2007;
5. А. Boymurod o'g'li., Vergleichende analyse der Werke von Antara Ibn Shaddad in der Arabischen Literatur, ihrer stellenbereich und ihre Bedeutung in der Gegenwart, - GOLDEN BRAIN, 2025

6. Bekmuradovich, S. A. (2025). The usage of modern educational technologies in teaching a foreign language in higher educational institutions. Ta'lim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali, 1(2), 180-184.
7. Begmamatov A., ARABISCHE LITERATUR IM VII. UND XVIII. MITTELJAHRHUNDERT - GOLDEN BRAIN, 2025 Issn: 2181-4120 Volume 3 | Issue 1 | 2025